

MARTON JÓZSEF

A gyulafehérvári székeskáptalan működése a 20. században

Resumé: Le Chapitre d'Alba Iulia en 1918 selon Codex Iuris Canonici a joué un rôle important dans la vie de gouvernement de Diocèse Catholique d'Alba Iulia. Il était le plus important conseiller de l'Evêque actuel et de l'Office Ecclésiastique. Le Chapitre a conseillé l'évêque en ce qui concerne toutes les choses ecclésiastiques, déquelles ont écrit des procès verbaux. Ces écritures constituent des documents très précieux. À l'occasion de débats il y avait des désaccords, des divergences d'opinion, qui accentuent le valeur de ces documents.

Mots-clés: Chapitre; abbé; protocole; évêque; Diocèse.

A gyulafehérvári székeskáptalan az 1918-ban érvénybe lépett Egyháztörvénykönyv szellemében fontos szerepet játszott az egyházmegye kormányzásában. Önálló szervként a mindenkori főpásztornak és Egyházi Hivatalának legfőbb tanácsadója, illetve a püspöki törzsvagyon kezelésének felügyelője volt. Az egyházmegyei szinten adódott ügyek megtárgyalására és a megfelelő döntések meghozatalára, az intézményük vagyonkezelésére a székeskáptalan kanonokjai rendszeresen tanácskoztak, és ezekről jegyzőkönyveket készítettek. A különféle ügyek tanulmányozása, a rendes és rendkívüli káptalani ülésezés, a kiszállásolások, a székesegyházi liturgia végzése a káptalani intézmény keretén belül egész normás alkalmazottakat igényelt. A rendes üléseket kéthetenként egyszer, csütörtöki napon tartották, a rendkívülieket pedig a halaszthatatlan ügyek megtárgyalása végett az elnök bármikor összehívhatta. Ha a csütörtök ünnepre esett, akkor a legközelebbi csütörtökön üléseztek a kanonokok.

Az erdélyi-fehérvári székeskáptalan vezetője a püspök által kinevezett nagyprépost volt. Elnökként ő vezette a káptalani gyűléseket és működtette az egész intézményt. Amennyiben a nagyprépost valamilyen oknál fogva akadályoztatva volt (vagy halálával széküresedés következett be), szerepét a rangban legidősebb kanonok vette át. Az üléseken az elnök a határozatokat kihirdette és gondoskodott azok végrehajtásáról. Ha a határozatok szabatos megszövegezése körül az ülésen kételyek merültek fel, a végrehajtást a következő ülésig elhalasztották, sürgős esetekben pedig rendkívüli ülésen újratárgyalták. Az ülés megkezdésekor minden tárgyalásra kerülő iratot felolvastak. Egy tárgyhoz csak kivételesen, a káptalan engedélye alapján lehetett kétszer hozzászólni. Személyes ügyben bármikor fel lehetett szólalni. Az egyes ügyiratok letárgyalása után, ha nem volt ellenvélemény, az elnök összefoglalta, majd kihirdette a határozatokat. Érvényes határozathozatalhoz legalább három káptalani tag jelenléte volt szükséges. A jelenlévők általános szavazótöbbséggel döntöttek. Ha valaki egyénileg érdekelt volt, véleményét megfogalmazhatta, de a tárgyaláson és a szavazáson nem vehetett részt. Anyagi ügyekben minden esetben nyílt szavazáson hozták meg a határozatot, más esetekben, ha valaki azt kérte, titkos szavazással éltek. Aki nemmel szavazott, különvéleményét a jegyzőkönyvbe beírhatta, sőt, az Egyházmegyei Főhatósághoz fel is terjeszthette. A jegyzőkönyvek hitelesítése a következő ülésen történt minden tag előtt, az elnök és a jegyző aláírásával. Amennyiben az egyházmegye kormányzója vagy megyés püspöke is jelen volt a székeskáptalani ülésen, ő is aláírta. Az üléseken megtárgyalt ügyek, ha természetüknél fogva olyanok, a jelen lévő kanonokok kötelesek titokban tartani, nem hozhatták nyilvánosságra. A Káptalannak szóló minden iratot a nagyprépost vett át, iktatott és számmal látott el. A fontosabb ügyiratokat a tárgyalások előtt a kanonokok között köröztették, hogy az ülés ütemesebb legyen.

Minden kanonok arányosan felosztva külön megbízást kapott az ügyvitelben az állandó jellegű káptalani munkákból, és pedig: jegyzőkönyvvezetés, iktatás, iratfelszerelés, indexelés, kiadványozás, irattárkezelés, adó-, pénz-, gazdasági ügyek stb. Ezen kívül a különleges megbízásokat is arányosan osztották el, amelyekről a megbízottnak a következő ülésen kellett beszámolnia.¹

*

A kanonokokat rendszerint a megyés püspök nevezte ki, kivételt csak az ifjabb iskoláskanonoki stallum képezett, amelyre a szentatya a megyés püspök ajánlására nevezett ki valakit. A püspöknek ebben az esetben is kötelessége volt a káptalan véleményét kikérni.² Legtöbbször a főpásztor kezdeményezte egyházmegyés papjának kanonokká levését, és a székeskáptalan ajánlása után történt meg az új székeskáptalani tag kinevezése. A kanonoki véleményezések nem voltak mindig zökkenőmentesek, elég gyakran a káptalan tagjai különféle véleményeket formáltak egyik-másik jelölről.

Az 1938. augusztus 14-én kolozsvári plébánossá választott Márton Áron Kolozsmonostor őre kanonoki kinevezését dr. Fejér Gerő kanonok részben azért kérdőjelezte meg, mert a káptalan véleményét Vorbuchner Adolf megyés püspök mellőzte. Pedig az akkori gyakorlat szerint a Kolozsmonostor őre kanonoki cím együtt járt a kolozsvári plébánosi címmel. Nem véletlen, hogy amikor 1938. augusztus 21-én Vorbuchner püspök Márton Áront a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség plébánosának és

¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1937. év: 69–71. lap.

² Lásd Sándor Imre püspöki ált. helytartó káptalani kinevezését. Márton Áron püspök 1940. március 6-án értesíti a székeskáptalant, hogy előterjesztésére XI. Piusz pápa Sándor Imrét kinevezte ifjabb iskoláskanonoknak. GYÉL: Num. 1129–1940.; Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 1940. év: 55. lap.

a kolozs-dobokai kerületi főesperesének nevezte ki, ugyanakkor az erdélyi-fehérvári székeskáptalan kanonokjának is.³ Érdekes viszont, hogy amikor Márton Áron egykori teológiatanárát, dr. Szentiványi Róbert szegedi egyetemi magántanárt, aki a 2. bécsi döntés után a Kolozsvárra költözött Papnevelde Intézményben ismét vállalta a tanítást, a gyulafehérvári kanonokok akadékoskodása ellenében kényszerült 1942. január 31-én tiszteletbeli kanonoknak kineveznie.⁴

Az erdélyi-fehérvári kanonokok nagyobb része teológiai tudományokban jártas, speciális képzettséggel rendelkezett. Többen külföldi egyetemeken fejezték be hittudományi tanulmányaikat. Képzettségük és ugyanakkor emberi hozzáállásuk, aktivitásuk, jellembeli magatartásuk a jegyzőkönyvekben rögzített szövegből kiviláglik. Meglepő például, hogy dr. Fejér Gerő őrkanonok, aki különben nagyon aktív volt és sok hasznos didaktikai és egyéb munkát végzett papi élete folyamán, milyen gyakran és provokatív módon fogalmazta meg és személyesen írta be „különbvéleményeit” a jegyzőkönyvbe. „Lelkiismeretére” hivatkozva kevés alkalommal értett egyet a többségi véleménnyel.⁵ Furcsa megnyilatkozásairól, papi karrierizmusáról, álcázott egyházhűségéről a békepapi mozgalom idején derült fény.

*

A gyulafehérvári (régii neve: erdélyi-fehérvári) székeskáptalan tíz kanonoki stallumot foglal magában. Alapítását Szent László királyra szokás visszavezetni. A középkori tekintélyes erdélyi-fehérvári káptalant 1556-ban az erdélyi rendek felszámolták, III. Károly magyar király 1716-ban állította vissza négy

³ GyÉL: Num. 2553–1938; Num. 2554–1938; Num. 2555–1938.

⁴ GyÉL: Num. 267–1942.

⁵ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 1940. év: 105–106. 110. 112. lap; 1941. év: 29–32.; 1944. év: 223–225.

kanonoki: nagypréposti (Praepositus Maior), olvasókanonoki (Canonicus Lector), éneklőkanonoki (C. Cantor), őrkanonoki (C. Custos) székkel. Az egyházmegye szükséglete, a központi egyházi kancellária feladatainak gyarapodása újabb és újabb stallumok létesítését tette szükségessé. Az erdélyi püspökök igyekeztek a kihívásoknak eleget tenni. Mártonffy György püspök 1721-ben megalapította a főesperes-kanonoki széket (C. Archidiaconus), Sztojka Zsigmond Antal pedig az általa alapított Papnevelő Intézet érdekében 1754-ben életre hívta a teológuskanonoki (C. Theologus), majd 1756-ban a mesterkanonoki (C. Scholasticus) széket hozta létre. Bajtay Antal püspök 1772-ben az iskoláskanonoki stallumot alapította, mely később megszlott: idősebb iskoláskanonok (C. Scholasticus Senior) és ifjabb iskoláskanonok (C. Scholasticus Iunior) stallumokra. Mária Terézia 1743-ban a kolozsvári plébánosnak mint a kolozsmonostori országos levéltár őrének kanonoki címet adományozott, melyet Rudnay Sándor püspök 1817-ben állandósított, a kolozsvári plébánost véglegesen a székeskáptalan tagjai közé sorolta a kilencedik helyen – kolozsmonostori levéltár őre (Conservator Archivi) néven. Batthyány Ignác püspök létrehozta a csillagda igazgató csillagászi (C. Astronomus) kanonoki állást 1798-ban, de később ez az ifjabb iskolás nevet kapta, míg a régi iskolás kanonok neve az idősebb iskolás kanonok nevet vette fel. A tíz valóságos kanonokon kívül a szabályzat értelmében a székeskáptalannak hat tiszteletbeli tagja lehet. A székeskáptalani stallumokat az alapítók tekintélyes alapítványokkal együtt létesítették, melyek a káptalan jövedelmét jelentették – más kegyes jötevők által tett adományokkal és alapítványokkal együtt.

*

A káptalani tagok a Vatikán és a román állam között kötött konkordátum értelmében 1948-ig tisztességes állami fizetéskiegészítésben is részesültek. De nem minden esetben. Ép-

pen a 2. bécsi döntést követően rövidítették meg a Gyulafehérváron maradt vagy ezt követően kinevezett kanonokok fizetését. Például 1941-ben Márton Áron a székeskáptalan hozzájárulásával kinevezte dr. Macalik Győző teológiatanárt kanonoknak az 1940-ben elhunyt Balázs Ferenc helyébe, számára a kultuszminisztérium – a megyés püspök többszöri interveniálására – sem biztosította a konkordátum értelmében járó kanonoki fizetésekiegészítést.⁶

A székeskáptalan által kezelt alvinci birtok jövedelme a káptalan tagjainak halálukig biztosította az őket megillető járulékot, illetve használhatták a káptalani lakásukat. A kanonokok nem voltak tagjai a papi nyugdíjintézetnek, tehát fizetések után nem fizettek nyugdíjjárulékot, de a káptalani birtokjövedelemből halálukig részesültek. Egyéni jövedelmüket legtöbbször nem célokra fordította, leginkább haláluk után a hagyaték körül akadtak gondok és kellemetlenségek a rokonság igényei miatt. A székeskáptalannak több állandó adminisztratív alkalmazottja is volt, akik a földbirtokokon végzendő mezőgazdasági, szőlészeti és erdei munkákat irányították.

Az egyházmegyei szintű feladatokat és az alvinci birtokok működtetését néhány kanonok végezte. Az aktív kanonokok száma (3-4) nagyon változó volt, nagyobb része idősebb korú. Mindezekről a jegyzőkönyvek árulkodnak.

*

A székeskáptalani gyűléseket a kinevezett jegyző rögzítette írásba. Két személy neve magaslik ki a jegyzőkönyvek terhes munkájának végzésében: Boros Józsefé és dr. Macalik Győzőé. Macalik Győző kanonoki kinevezésétől (1941) letartóztatásáig (1951) nagy gonddal és hitelesen vezette a jegyzőkönyveket. Előtte Boros József kanonok a kuriális stílusnak eleget téve fo-

⁶ GYÉL (GYULAFEHÉRVÁRI ÉRSEKI LEVÉLTÁR): Num. 1432–1944.

galmazott, majd Macalik Győző letartóztatása után ismét átvette az „írást”, annak ellenére, hogy hitelesítőként nem az ő neve szerepel, hanem Adorján Károlyé és dr. Faragó Ferencé. Ugyanis nagyprépost hiányában (Sándor Imre nagyprépostot 1951. március 10-én tartóztatták le) rangidősként Boros József vette át a káptalan vezetését, és a háttérmunkával az egyházmegye(ék) irányítását. Neve nem szerepelhetett „jegyzőként”, de a beállt békepapi korszakban diplomatikus stílusban legjobban ő tudta rögzíteni a kényes ügyeket. Az is érdekes, hogy a Boros József által írásba foglalt jegyzőkönyv jegyzőjeként Adorján Károly kanonok neve csak addig szerepel, amíg úgymond meg nem választják káptalani adminisztrátornak. Sőt, a jelenlevők felsorolásában is az elnöklő kanonok után következik, megelőzve a rangban elsőbbséget élvezőket. Ezzel is akarta Boros kanonok érzékeltetni, hogy Adorján Károly az egyházmegye „vezetője”.

*

Mindegyik székeskáptalani jegyzőkönyvet a következő ülésen hitelesítették oly módon, hogy felolvasták és a káptalan tagjai elfogadták vagy megtették kiegészítő véleményüket. Érdekes esetnek vagyunk viszont tanúi az 1938. október 13-án tartott ülés jegyzőkönyvével kapcsolatban. Ezt megelőzően négy rendkívüli és egy rendes ülést tartott a káptalan a bekövetkezett fontos egyházi események: Vorbuchner Adolf püspök halála és Márton Áron apostoli adminisztrátori kinevezése miatt. A kétnaponként tartott üléseken az egyházmegye vezetésének ügye annyira sürgős volt, hogy a hitelesítés céljából nem olvastatták fel, illetve csak Zomora Dániel nagyprépost kézjeggyével hitelesítette – a jegyző neve és az aláírása nélkül. A megjelölt négy ülés jegyzőkönyvét feltételezhetően egy kívülálló (talán Jellmann Gyula, az Egyházmegyei Alapítvány igazgatója) írta le Zomora Dániel nagyprépost diktálására, mert a jelen levő kanonokok közül – írásait ismerve – a jegyzőkönyvi írás egyik írásához sem hasonlítható. A fent

jelzett, október 13-i ülésen viszont, melynek jegyzőkönyvét Buday János nevében – az ülésről hiányzó – Boros József írta meg, éppen a hitelesítés ténye körül morfondíroztak. A még nem hitelesített jegyzőkönyvek felolvasásakor – az ülés tárgysorozatának megkezdése előtt – megállapították, hogy „az 1938. évi szept. 13., 15., 17., 22-i rendkívüli és okt. 1-jei rendes ülésről megírt jegyzőkönyvek nem felelnek meg a valóságnak a tárgyalások időrendjét tekintve, és hogy több irat tartalmának jegyzőkönyvre vett kivonatolása helytelen, másutt a leírt határozatok térnek el az igazságtól. A felvezetés szerint ezért elhatározzák, hogy honorárium mellett az említett jegyzőkönyveket Jellmann Gyulával újraíratják; továbbá a határozat keresztülvitelére, illetve a jegyzőkönyvek újraserkesztésére dr. Fejér vállalkozik. A már leírt lapok a jegyzőkönyvben bentmaradnak, keresztülhúzva. Az így leírt új jegyzőkönyvek hitelesítettnek.”⁷ Mindjárt hozzátésem, hogy nem történt meg sem az írásba foglalt jegyzőkönyvek áthúzása, sem az újraírása.⁸ Állíthatom, hogy az egész akciónak a kezdeményezője, a rendkívüli ülések jegyzőkönyvei hitelességének kétségbevonója éppen az újraszerkesztésre vállalkozó dr. Fejér Gerő kanonok volt. Az ominózus fogalmazást pedig az a Boros József ejtette meg az ülés után, aki azon jelen sem volt; a hitelesítésnél meg is jegyzi, hogy Buday János kanonok nevében tette. A jelen lévő nagyon öreg kanonokok (Balázs Ferenc, Kászonyi Alajos, Szélyes Dénes, Buday János – néhány éven belül mindegyik meghal!) jelenlétében a mindenben kötekedő dr. Fejér Gerő, a legjobb szándékkal megírt jegyzőkönyvek, de procedurális hiányosságuk miatt könnyen szembeszállhatott a szintén öreg, de igen becsületes Zomora Dániel nagypréposttal. Az sem kizárt, hogy Zomora Dániel saját véleményét is belevitte az általa diktált

⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 80. lap.

⁸ Lásd Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyvének XV. kötetét.

jegyzőkönyvekbe. De ha így is van, akkor talán még értékesebb a „megkérdőjelezett” jegyzőkönyvek tartalma, hiszen Zomora Dániel egyéni érvényesülés és érdek nélkül mindig az egyház érdekében cselekedett, egyenességéről mind a négy erdélyi püspök (Lönhárt Ferenc, Mailáth G. Károly, Vorbuchner Adolf, Márton Áron) elismerően nyilatkozott.

Érdemes megvizsgálni az érintett jegyzőkönyveket külön-külön is, mert a gyulafehérvári egyházmegye történetének jelentős eseményeiről árulkodnak. És ugyanakkor hadd emeljem ki azt is, hogy az első változatban rögzített (de Fejér és Boros kanonokok által kétségbe vont) és az itt közölt jegyzőkönyvi ténymegállapítások egyeznek az Egyházmegyei Főhatóság levéltárában található egyéb hivatalos okmányok állításával.

A Székeskáptalan 1938. szeptember 13-án tartott rendkívüli ülésén jelen vannak Zomora Dániel nagyprépost, Balázs Ferenc, dr. Fejér Gerő, dr. Kászonyi Alajos, Szélyes Dénes és Buday János kanonokok. A rendkívüli ülés megtartását Vorbuchner Adolf váratlan halála tette szükségessé. A jegyzőkönyv részletesen beszámol a főpásztor betegségéről, annak kezeltetéséről. Azt is megtudhatjuk, hogy július hónapban a kolozsvári klinikára ment, „ahol dr. Iuliu Hațieganu jeles belgyógyász gyógyíthatatlannak minősítette baját”. Miután a jegyzőkönyv részletesen ismerteti Vorbuchner püspök bécsi útját, halálát és temetését, röviden méltatja a főpásztort. Érdemes egészében idézni a méltató szöveget: „Alig múlt el két éve, hogy egyházmegyénk kormányzását mint segédpüspök átvette élete delén. Emberi számítással tehát bízhattunk abban, hogy hagyományaink és intézményeink gondja jó kezekbe van letéve. Az isteni Gondviselés zaklatott időben adta őt nekünk, de a nagy feladat, melynek megoldására egész lelkét rátette, megtámadott szervezetét túl hamar felőrölte. Bölcs mérséklet és okos körültekintés irányította intézkedéseiben. Nagy műveltsége és tiszta emberszeretete, mely lelkiségének

természetes kisugárzása volt, biztosította mindenki rokonszenvét és becsülését nemcsak személyének, hanem az általa képviselt érdekeknek is. A hősi küldetésben, hogy egyházmegyénket a megrázkódtatások veszélyéből kivezesse, önfeláldozással elégette magát, s példájával oly emléket hagyott ránk, melyért viszont szeretetteljes kötelességünk marad, hogy nevét imádságainkba foglaljuk.”⁹

Ugyanezen ülés második napirendi pontjaként Zomora Dániel nagyprépost bemutatja a káptalannak azt a püspöki titkári iratot, amelyet 1938. szeptember 11-én Nagy Jenő rögzített írásban: a bukaresti nunciatura telefonbeszélgetését. Miután a Szentszék Vorbuchner halálesetét tudomásul vette, azonnal rendelkezett: a „bevárando pápai intézkedésig és instrukciók vételéig a Káptalan a jog által előírt vicarius capitularis megválasztását ne ejtse meg” (káptalani iktatószám: 318/38).¹⁰ A nagypréposti bejelentésre a káptalan reagálását olvashatjuk a jegyzőkönyvben. A székeskáptalan „ilyen nagy horderejű káptalani aktus teljes elhagyására” nem tartja elegendő okmánynak a bukaresti nunciatura és a gyulafehérvári püspöki titkárok „telefonbeszélgetését”, és a „vicarius capitularis megválasztását kimondja határozatilag”. „De tekintettel mégis a várható fejleményekre, a vicarius capitularis megválasztásának határnapját a temetés után, szept. 17-én du. 4 órára tűzi ki. Erre ajánlott levélben hívja meg azonnal a távol levő dr. Balázs András,¹¹ dr. Boga Alajos és Márton Áron¹² kanonokokat.”¹³

Másnap, szeptember 14-én a Szentszék Márton Áront a gyulafehérvári egyházmegye apostoli kormányzójának nevezi ki,

⁹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 66–67. lap.

¹⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 67. lap.

¹¹ Balázs András ekkor Budapesten tartózkodik.

¹² Boga Alajos és Márton Áron Kolozsváron tartózkodnak.

¹³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 67. lap.

melyet a Consistorialis Kongregáció közöl a bukaresti nunciátúrával.¹⁴ A bukaresti apostoli nunciátúra titkára telefonon keresztül ismételten értesíti Nagy Jenő püspöki titkárt, hogy közölje a káptalan vezetőjével: mellőzzék a vicarius capitularis megválasztását, mivel a „Congregáció Consistorialisnak a nunciátúrára küldött távirata ezt határozottan kívánja”.¹⁵

Szeptember 15-én, a székeskáptalan rendkívüli ülésén Zomora Dániel nagyprépost hiába hozza a kanonokok tudtára az újabb telefonértesítést, a „káptalan fenntartja 318/1938. számú határozatát az 1938. szept. 17-én du.-ra összehívott választó ülésre”.¹⁶ Magyarán szólva: nem mond le a káptalani helynök megválasztásának jogáról. Pedig a Szentszék nagyon gyorsan intézkedett, szeptember 14-én kelt dátummal kinevezte Márton Áront egyházmegyei kormányzónak. A bukaresti nunciátúra is a leggyorsabb és legkönnyebb megoldást választotta, szeptember 15-én Márton Áron kinevezéséről telefonon értesítette a gyulafehérvári püspöki irodát.

Szeptember 17-én, Vorbuchner Adolf püspök temetésének délutánján a székeskáptalan megtartotta harmadik rendkívüli ülését. A jegyzőkönyv alapján ítélve az ülés feszült hangulatban zajlott. Mindjárt a napirendek előtt dr. Fejér Gerő kanonok „a maga részéről sajnálattal állapítja meg, hogy egy ilyen fontos ülésre a kibocsátott meghívók dacára nem jelentek meg egyesek. Sajnálatos hatásköri mulasztásnak tartja, hogy a boldogult püspök halálát a 432. kánon 4. §-ának megfelelően nem a Káptalan tudatta a Szentszékkel. Nagyprépost megjegyzi, hogy a halálesetet a püspöki iroda nyomban a halálhír vétele után az ő felkéré-

¹⁴ S. Congr. Consistorialis Decretum nr. 630. Lásd: GYÉL: Num. 2916–1938.

¹⁵ Lásd: GYÉL: Káptalani jegyzőkönyvek, Num. 319–1938.

¹⁶ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 68. lap.

sére hozta a Szentszék tudomására.”¹⁷ Dr. Fejér Gerő „sajnálata” valójában támadás volt Boga Alajos és Márton Áron ellen. Mert dr. Balázs András távolléte betegsége miatt igazolt, aki a püspöki temetésen sem vett részt. De számára két olyan kanonok hiányzása a „káptalani helynök választásánál”, akik Gyulafehérvárt tartózkodtak, – szerinte – elfogadhatatlan.

Dr. Fejér Gerő kanonok napirendi pontok előtti felvezetését a számára legkényelmetlenebb nagypréposti bejelentés követte: Zomora Dániel „bemutatja a București-i nunciatúrának hozzá intézett hivatalos számú iratát arról, hogy az Apostoli Szentszék Márton Áron c. kanonokot és kolozsvári h. lelkészt apostoli adminisztrátorrá nevezte ki. A levél szerint a kinevezési okmányt a Congregatio Consistorialis rövid időn belül meg fogja küldeni a nunciatúrának.”¹⁸ A nagyprépost ennek alapján indítványozza, hogy a székeskáptalan ne válasszon káptalani helynököt, mivel az tárgytalanná és szükségtelenné vált. A felvetett téma körül vita alakult ki. Dr. Fejér Gerő eddigi eljárását is igazolni akarja, amikor a vita végén írásba foglalt véleményét kívánja szavazat alá bocsátani. Indítványa a következő: „Az események kényszerítő hatása alatt, melynek irányítására sajnos, ez alkalommal sem adódott mód a Káptalannak; s tekintettel, hogy a káptalani helynök megválasztására hivatott törvényes határidő holnap lejár, – az egyházmegyei közérdekek óvása szempontjából indítványozom, hogy a Káptalan ma válassza meg a káptalani helynököt. S mivel most már teljes bizonyossággal állapítható meg, hogy a Szentszék Márton Áron kolozsvári plébánost nevezte ki apostoli adminisztrátorrá, aki azonban kinevezési okmányának bemutatása előtt jogokat nem gyakorolhat, – a fölösleges zökkenések kikerülése, az ügymenet megkönnyítése s egyéb célszerűségi

¹⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 71. lap.

¹⁸ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 71–72. lap.

okokból is kívánatos lenne, ha Márton Áron kerülne ki győztesen a titkos választásból.” Az indítványt – dr. Fejér Gerő és Buday János kivételével – a többség nem fogadta el.¹⁹ Ennek alapján úgy is fogalmazhatnánk, hogy Fejér kanonok eddigi kötekedő hozzáállását akarta igazolni. A jegyzőkönyvhöz leadott írását csak neki tudhatjuk, ebben nem volt „hamisítás”. Érdekes, hogy indítványában Márton Áront kolozsvári plébánosnak nevezi, holott a plébánosi beiktatása csak szeptember 29-én lesz, s nem nevezi székesegyházi kanonoknak, holott kanonoki beiktatása szeptember 6-án már megtörtént. Az, hogy mégis Márton Áront kívánja megválasztatni káptalani helynöknek, megítélhető úgy is, hogy konkrét tény elé állítva nem akar eleve szembemenni a szentszéki döntéssel. Menteni kívánja a menthetőt, illetve igazolni próbálja eddigi provokáló magatartását. Továbbá a jegyzőkönyv nem nevezi meg, hogy ki indítványozza a kinevezett ap. adminisztrátor üdvözlését, illetve az üdvözlés elmaradását, csak általánosságban fogalmaz: „indítvány tételük, hogy az új apostoli adminisztrátort a Káptalan jelen üléseiből üdvözlje”. Az is érdekes, hogy az indítványra hogyan reagálnak, de feltételezhető a kezdeményező személyének kivolta: „Az üdvözlést a Káptalan azon időre tartja fenn, amikor az apostoli adminisztrátor úr a kinevezési okmányát a törvény értelmében a Káptalannak bemutatja.”²⁰

Az ekkor elmaradt vagy mesterségesen kifogásolt indoklásokkal hátráltatott „üdvözlés” nem váratt sokat magára, hamar bekövetkezett. Márton Áron szeptember 21-én kezébe vehette az Andrea Cassulo bukaresti nuncius által továbbított apostoli

¹⁹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 72–73. lap.; Káptalani levéltár iktatószáma: Num. 321–1938.

²⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 73. lap.

adminisztrátori kinevezését.²¹ A következő napra, szeptember 22-ére Zomora Dániel rendkívüli ülést hívott össze, melyen már megjelent Márton Áron is. Mindjárt az ülés kezdetén a nagyprépost felkérte Márton Áront, hogy a 334. kánon értelmében mutassa be az apostoli kormányzóvá történt kinevezéséről szóló apostoli okiratot. Márton Áron a székeskáptalannak bemutatja a f. év. szept. 14-én 630–1938. sz. alatt kelt latin nyelvű kinevezési dekrétumot, melyet a nagyprépost felolvastat. Majd „Ennek megtörténte után a nagyprépost az összes jelenlévők előtt ki nyilvánítja, hogy Márton Áron kanonok, aki Vorbuchner Adolf püspök halálával árván maradt gyulafehérvári egyházmegye apostoli kormányzójává neveztetett ki, a 313. kánon 2. §-a értelmében ezen egyházmegye kormányzását a mai napon hivatalosan átvette. Szívből jövő bensőséges szavakkal üdvözli az apostoli kormányzót, és működésére Isten bőséges kegyelmét kéri. Erre Márton Áron apostoli kormányzó hálás köszönetet mond a székeskáptalannak jóindulataért, és a Szentszék iránt tartozó teljes engedelmesség hangoztatása mellett az isteni kegyelemben bízva átveszi az egyházmegye kormányzását.”²² A negyedik rendkívüli ülés ezzel be is fejeződött, kiegészítésként a jegyzőkönyvbe bemásolták a S. Concregatio Consistorialis 630–1938. sz. dekrétumának latin nyelvű szövegét.²³

Az ötödik „nem hitelesített” rendes ülésen, október 1-jén igen sok (19) ügyet tárgyaltak meg. Köztük szerepelnek olyanok, mint Boros József kanonok „Vorbuchner püspök halála következtében visszaadja azon megbízást, hogy a püspöki törzsvagyon átvételénél és átadásánál a Káptalant képviselje” (Kápt.

²¹ GyÉL: Num. 2916–1938.

²² Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 74. lap.; Káptalani levéltár iktatószáma: Num. 331–1938.

²³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 75. lap.

Num. 326–1938); az „Apostoli kormányzó a püspöki javadalom átvételéhez a Káptalan részéről új megbízást kér, illetve újabb megbízást a régi bizottsági tagok részére”. A káptalan „szóvivőinek” magatartásáról árulkodik a rövid határozat: „Elintézve 326. szám alatt.” (Kápt. Num. 333–1938).²⁴ Vagyis formálódik a Márton Áron-ellenes klikk a káptalanon belül, mely a kommunista diktatúra idején fogja kimutatni a foga fehérjét. Ezért Márton Áron a maga részéről dr. Boga Alajost fogja felkérni és megbízni, hogy a püspöki javak átadásánál és átvételénél képviselje a káptalant.²⁵ Ezen az ülésen szerepel még két olyan téma, mely a püspöki törzsvagyon ügyében diszkréciót vár el. „Apostoli kormányzó a püspöki javadalmi vagyon kérdéseiben úgy kifelé, mint befelé szigorú diszkrécióra kötelezi a Káptalan tagjait.” (Kápt. Num. 338–1938), és a másik esetet ekképpen rögzíti a jegyzőkönyv: „Dr. Gyárfás Elemér megküldi a kisajátított püspöki ingatlanokról, továbbá az ezek ellenében már kiadott és visszatartott értékpapírokról dr. Vargha Lajos ügyvéd által összeállított kimutatást, valamint az uradalmi intéző által a három borlerakat berendezéséről felvett leltárt. Egyben szigorú diszkréciót kér a javadalom átadás és átvétel minden kérdésére nézve” (Kápt. Num. 340–1938). A székeskáptalani ülésen a püspöki törzsvagyon kérdésének diszkrét kezelését mindenki tudomásul vette.²⁶ Dr. Gyárfás Elemér és Márton Áron részéről a diszkrét magatartás hangsúlyozása szükségesnek és jogosnak tekinthető. Ugyanis egy héttel az ülés előtt, a *Brassói Lapok* szeptember 24–25-ei 218–219. számában dr. Fejér Gerő botrányt keltő módon a püspöki törzsvagyonról cikkezett, kompromittálva ezzel gr. Mailáth G. Károly püspök személyét. Most pedig őt nagyon

²⁴ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 77–78. lap.

²⁵ GYÉL: Num. 2927–1938.

²⁶ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 79. lap.

érzékenyen érintette, hogy a székeskáptalan f. év okt. 13-i ülése ismét tárgyalási témává iktatta be a „törzsvagyon-ügy” miatti diszkréciót. Zomora nagyprépost jegyzőkönyvbe veteti, hogy „Dr. Fejér Gerő kanonoknak a Brassói Lapokban a püspöki javadalom, illetve a püspöki törzsvagyon állapotáról szóló nyilatkozat sorozatban sértette meg a köteles diszkréciót, mert a nyilatkozatban leközöltek nagy része a káptalani üléseken többször letárgyaltatott. Dr. Fejér kéri a beadvány másolatát, hogy arra észrevételeit megtehesse.” A káptalan tagjai hozzájárulnak, hogy jegyzőkönyvben rögzítsék a nagyprépost nyilatkozatát, és annak hiteles másolatát átadják dr. Fejér Gerőnek (Kápt. Num. 354–1938).²⁷ Érdekes, hogy decemberben dr. Fejér Gerő, aki ellen a diszkréció megszegése miatt egyházi fegyelmi eljárás folyik, ő ment át támadásba, mégpedig a püspöki irodát vádolta a hivatali titok elárulásával, az ellene indított egyházi fegyelmi eljárás kiszivárogtatásával.²⁸ Márton Áron személyesen kérdezi meg a kanonok által megjelölt Sándor Imrét és két gyulafehérvári krisztushívót nyilatkozataik felől, s a kivizsgálások után dr. Fejér Gerő vádját a püspöki iroda felé nem tartja indokoltnak.²⁹ De Fejér kanonok továbbra is az „igazát” firtatja, a f. év november 10-i ülésen „kéri a káptalant annak kivizsgálására, hogy a Brassói Lapoknak adott adatok közlésével követett-e el indiszkréciót”. Az ügyet a káptalan elnapolja (Kápt. Num. 354–1938).³⁰ A következő rendes ülésen (november 24.) a nagyprépost az in-

²⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 83–84. lap.

²⁸ Dr. Fejér Gerő 1938. nov. 23-án megvádolja a köteles titoktartás megszegésével az Egyházmegyei Irodát az ellene indított fegyelmi per kiszivárogtatása miatt, melyről Sándor Imre és két gyulafehérvári civil szerzett tudomást. Lásd GYÉL: Num. 3586–1938.

²⁹ Márton Áron 1938. dec. 6-án kelt válaszlevelét dr. Fejér Gerő nem prezentálta a decemberi üléseken. Lásd. GYÉL: Num. 3586–1938.

³⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 90. lap.

diszkréció megsértését abban látja, hogy a „püspöki ingatlanok eladogatása több káptalani ülésen került tárgyalásra”, amelyeket dr. Fejér Gerő hírlapokban közzétett. Fejér kanonok erre kijelenti, hogy „ami telekkönyvi adat, annak napvilágra való hozatala soha sem lehet a hivatalos titoktartás megszegése” (Kápt. Num. 383–1938).³¹ A káptalan tudomásul veszi dr. Fejér Gerő kijelentését, ami viszont nem igazolja eljárásának prudens mivoltát.

*

A bonyolult ügyek írásba foglalása próbára tette a mindenkori jegyzőt, főleg a peres anyagi ügyek, amelyek jogi szakértelmet is feltételeztek. Hadd említsük meg, hogy a nagyváradi káptalani üléseket világi ember, „egyházi szolgálatban álló ügyvéd” vezette, aki a világi joggal kapcsolatos ügyekben a káptalan megbízásából azonnal vagy a következő ülésen jogi véleményt és felvilágosítást is adott.³² Az erdélyi-fehérvári székeskáptalan jegyzői mindig kanonokok voltak, de a kellemetlenségek miatt erre a megbízásra csak szükségből vállalkoztak.

A jegyző szerepével kapcsolatban érdekes adatra bukkanunk az 1938. október 27-én felvett rendes ülés 10. pontjánál. Buday János kanonok, akinek különben kötelessége lett volna a f. évi szeptemberi ülések jegyzőkönyveit elkészítenie, 72. évében betegségére hivatkozva bejelentette a káptalani jegyzőségről való lemondását. Most a kanonokok határozatban rögzítették, hogy „a káptalani jegyzőségről nem lehet lemondani. Ez a legfiatalabb kanonok munkakörébe tartozik. Akadályoztatása, betegsége esetén a káptalan gondoskodik a helyettesítéséről. Jelen esetben a káptalan kérésére Boros József és Szélyes Dénes kanonokok

³¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 92. lap.

³² Lásd Nagyváradi nagyprépost levele, 2. lap. Nagyváradi Káptalan iktatószáma: 81/1936.

vállalják a helyettesítést” (Kápt. Num. 364–1938).³³ A szabály szerinti érvelés azért sántít, mert Boros József például 18 évvel fiatalabb a betegeskedő Buday Jánosnál,³⁴ s mégis csak helyettesítő szerepet vállal. Ami még furcsább, hogy 1936-ig Boros József volt a jegyző, s amikor ő a május 28-i ülésen bejelentette, hogy a jegyzőségről lemond, a káptalan sajnálattal ugyan, de elfogadta. Ekkor kérték fel ismét Buday János kanonokot a jegyzői tisztség átvételére. Buday akkor kijelentette, „hogy ha akár betegség, akár más elviselhetetlen okok miatt ez lehetetlenné válik, kénytelen lesz lemondását megismételni” (Kápt. Num. 129–1936).³⁵ Két év múlva, az 1938. december 22-i ülésen Buday János a jegyzőségről való lemondását megismétli, s ugyanakkor kéri, hogy az Alapítványi Hivatalnál viselt tisztségéből is mentsék fel. A káptalan az elnöki tisztségről való lemondását köszönettel elfogadta, de a jegyzői szerepéről nem nyilatkozik. Utólag a jegyzőkönyv szövegébe Szélyes Dénes jegyző betoldja: „A káptalan a jegyzőség ügyében már határozott.”³⁶ Vagyis helyettesítő megoldással végzi tovább ezt a munkát. Ebből is egyértelmű, hogy a jegyzői feladat a nem kellemes munkakörhöz tartozott, de az elvégzett munkájuk ma nagy érték, történelmi okmányoknak minősül, főleg ha az ügyek körül hosszas viták bontakoztak ki, mert ezáltal teljesebb képet nyújtanak az érintett korszak szereplőiről, vitatott történéseiről. A jegyzőkönyvekben feltüntetett különféle vélemények, nézeteltérések az események és tárgyalt ügyek mozgatórugóira derítenek fényt.

³³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 86. lap.

³⁴ Öt hónap múlva egyik ülésre betámogatják, s a szavazat után visszavisszik szobájába.

³⁵ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1936. év: 40. lap.

³⁶ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1936. év: 102. lap.